

KARAGÖZ OYUNUNDA YANLIŞ ANLAMALAR***Misunderstandings In Shadow Play Karagoz****Dr. Osman AKTEKER******ÖZ**

Geleneksel Türk tiyatrosunun bir dalı olan Karagöz, tasvir adı verilen şekillerin hayalbazlar tarafından perde arkasından ışık yardımıyla hareket ettirilmesi ve seslendirilmesiyle vücut bulan bir gölge oyunudur. Güldürü, Karagöz'de temel unsurdur. Tiplerin kendilerine has özellikleri, olmayacak olayların ve rüyaların gerçek gibi anlatılması oyunun başlıca güldürü unsurlarıdır. Fakat oyundaki temel güldürü yöntemi, yanlış anlamalardır. “Edebiyat Tarihi, Ruhbilimi, Ruhdibilimi, Halk Bilimi” başta olmak üzere pek çok bilimsel araştırmaya konu olan Karagöz'deki yanlış anlamalar; “Alıcı-Gönderici İlişkisi” ve “Lisan Tenkidi” olmak üzere iki hipotez doğrultusunda incelenmiştir. Alıcı-Gönderici ilişkisi Hipotezi, gölge oyunundaki Hacivat ve Karagöz tiplerinin kültürel farklılıklarını yanlış anlamaların kaynağı kabul etmektedir. Lisan Tenkidi Hipotezi ise Karagöz'ün Türkçe söyleyişe saygı uyandırmak amacıyla bilinçli bir yanlış anlama yöntemi seçtiğini ileri sürmektedir. Fakat yanlış anlamalar, Karagöz tipine özgü değildir ve Karagöz Türkçe sözcükleri de yanlış anlamaktadır. Dolayısıyla Karagöz'deki yanlış anlamaları izah eden bir hipotez, bu gözlemleri de dikkate alınmalıdır. Bu çalışmanın amacı, dilin temel özelliği ile iletişim sistemlerinin çatışması sonucu ortaya çıkan iletişimsizlik olgusunun Karagöz'deki yanlış anlamaların temel nedeni olduğunu göstermektir. İletişim, doğal dillerin işlevidir. Fakat dilin temel işlevi değildir. Dolayısıyla dil, iletişim esas alınarak tanımlanamaz. Dil, öteki biyolojik sistemlerde olduğu gibi birçok işleve sahiptir. Biyolojik bir sistem olan dil, kavramsal amaç içeren ara-yüzle eşleşen, hiyerarşik anlatımlar dizisi üreten bir düşünce dilidir. Üreticidilbilgisi tarafından ortaya konan dilin bu temel özelliği, dilin ikincil bir özelliği olan dışsallaştırmayla çatışarak iletişimsizliklere neden olmaktadır. Zira duyumotor ara-yüzü, beynin/zihnin bir diğer sistemi olup temel özelliklerle doğrudan eşleşmemektedir. Nitekim duyumotor, hiyerarşik değil çizgiseldir. Yanıltıcı cümle olguları ve sözcük işleme süreçleri, temel özellik ve duyumotor sisteminin çatışması sonucunda ortaya çıkan başlıca iletişim engelleridir. Karagöz'deki yanlış anlamalar ise çözümleyicinin yaşadığı işleme güçlüklerinin hayalbazlar tarafından geliştirilen sanatsal bir yorumudur. Olik'in “Halk Anlatılarının Epik Kuralları Teorisi” hayalbazların bu sanatsal yaklaşımını izah etmektedir. Zira bu teorinin “Zıtlık Kuralı”na göre anlatılarda zıt unsurlar, evrensel bir görünüm arz etmektedir. Nitekim hayalbazlar, doğru düzgülenmiş bir iletiyi yanlış çözümleyen bir alıcı yöntemiyle zıtlık oluşturmuş ve bu zıtlığı güldürü sanatına dönüştürmüşlerdir. Çalışmanın yöntemi ise R. Jakobson'ın iletişim şemasını Üreticidilbilgisi'nin dil tanımlayı birleştiren dizgedir. Bu şema, temel özellik ve zıtlık kuralının bir bileşkesi olan Karagöz oyunundaki iletişimsizlikleri izah etmektedir. Karagöz'deki yanlış anlamalar, metin taraması ile saptanmış ve çözümleyicinin sözcük işleme güçlüklerine göre sınıflandırılmıştır. Buna göre “uzunluk, benzerlik, sıklık, hazırlama etkileri ve somutluk” etmenleri, Karagöz'de yanlış anlamalara ve çözümleyicinin sözcük işlemede güçlük yaşamasına neden olmaktadır. Karagöz'deki yanlış anlamlar, bu etmenlere göre tasnif edilmiş ve inceleme bölümünde iletişim engellerinin ortaya çıkışını izah eden iletişim şemasında gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Karagöz, geleneksel Türk tiyatrosu, sözcük işleme, yanlış anlama, iletişim.

ABSTRACT

Karagöz, a genre of traditional Turkish theater, is a shadow play embodied by the movement and vocalization of the shapes called figures by the imagists (puppeteer) with the help of light from behind the scrim. Laughter is the basic element in Karagöz play. The peculiar characteristics of the figures and the narration of unlikely events and dreams as if they were real are the main components of the play's humor. However, the main humor in the play is based on misunderstandings. The misunderstandings in Karagöz, which is the subject of various scientific research, mainly in “Literary History, Psychology, Psycholinguistics, and Folklore” were analyzed based on two hypotheses, namely “Receiver-Sender Relationship” and “Language Criticism.” The Receiver-Sender Relationship Hypothesis considers the cultural differences between the characters Hacivat and Karagöz in the shadow play as the source of misunderstandings. The Language Criticism Hypothesis, on the other hand, argues that Karagöz consciously employs a method of misunderstanding to arouse reverence for Turkish discourse. However, misunderstandings are not limited to the Karagöz character, and Karagöz also misunderstands Turkish words. Therefore, the hypothesis of an explanation for the misunderstandings in Karagöz should also consider these observations. The present study aims to show that the basic features of language

* Geliş tarihi: 17 Şubat 2024- Kabul tarihi: 8 Temmuz 2024

Akteker, Osman. “Karagöz Oyununda Yanlış Anlamalar”, *Milli Folklor* 145 (Bahar 2025): 29-47

** Milli Eğitim Bakanlığı, osmanakteker@hotmail.com, Sakarya/Türkiye ORCID: 0000-0002-4559-7483.

and the phenomenon of miscommunication resulting from the conflict of communication systems are the main reasons for misunderstandings in Karagöz. Communication is the function of natural languages. However, it is not the main function of language. Therefore, language cannot be defined on the basis of communication. Language, as in other biological systems, has numerous functions. As a biological system, language is a system of thought that produces a hierarchical set of utterances that map to an interface containing a conceptual goal. This fundamental feature of language, as laid down by generative grammar, clashes with a secondary feature of language, externalization, leading to miscommunication. This is because the sensory-motor interface is another system of the brain/mind that does not directly match this feature. Indeed, the sensory motor is linear, not hierarchical. Misleading sentence phenomena and word processing are the main communication barriers that arise due to the conflict between the fundamental feature and the sensory-motor system. The misunderstandings in Karagöz, on the other hand, are an artistic interpretation of the processing difficulties experienced by the analyzer, created by the imagists. Olrik's "Theory of Epic Rules of Folk Narratives" explains this artistic approach of the imagists. This is because, according to the "Rule of Opposition" of this theory, contrasting elements in narratives present a universal appearance. Indeed, the imagists created a contrast with a receiver method that incorrectly analyzed a correctly organized message and transformed this contrast into the art of humor. The methodology of the study is a string that combines R. Jakobson's communication schema with the language definition of Generative Grammar. This scheme explains the miscommunication in the Karagöz play, which is a combination of the fundamental feature and the rule of opposition. Misunderstandings in Karagöz were identified through text scanning and categorized according to the word processing difficulties of the analyzer. Accordingly, "length, similarity, frequency, priming effects, and concreteness" factors cause misunderstandings in Karagöz and the analyzer to have difficulty in word processing. The misunderstandings in Karagöz were classified according to these factors and shown in the communication diagram describing the emergence of communication barriers in the review sect.

Keywords

Karagöz, traditional Turkish theater, word processing, misunderstanding, communication.

Giriş

Bir gölge oyunu olan Karagöz¹, perde gerisinden ışık kaynağı önüne konan deri, karton, asetat malzemelerinden yapılmış şekillerin hareket ettirilerek seslendirilmesi esasına dayanır (Mutlu 2002: 1). "Giriş, söyleşme, asıl oyun ve bitiş" olmak üzere dört bölümden oluşan (Sakaoğlu 2011: 111) Karagöz, geleneksel tiyatronun diğer dallarında olduğu gibi "güldürücü" özelliği öne çıkan bir sanattır. Oral (2015: 20) tip özellikleri, zenne rolünde erkek oyuncuların çıkması, olmayacak şeylerin ortaya atılması, rüyaların gerçek gibi anlatılması şeklinde Karagöz'deki mizahi öğeleri sıraladıktan sonra oyunun temel mizah öğesinin yanlış anlamalar olduğunu belirtmiştir.

Yanlış anlamalar, söyleşme (muhavere) bölümündeki temel güldürü unsurudur. Karagöz'de yanlış anlama sonucu ortaya çıkan iletişimsizlik durumu için şu sözceler kullanmıştır: "O ne demek Hacivat, saçma söyleme, saçmalama, bir şey söylediğin zaman manasını bil de öyle söyle, esas anlıyamadım, şunu tane tane söyle ki anlayım, lakırdıyı ters anlama, sen kazı koz anlıyorsun, sen söz anlamadan bi-behre misin, luga-i garibe, şüun-i alemde pek bi-behresin, bir şeyden çıktığın yok, lafa omuz verme, senin anlıyacağım kantar Bursa'da kestane, tartar" (Cevdet Kudret 2002:110-177-217-239-248-287-311-357-412).

Yanlış anlamalara dayalı bu güldürü yöntemi, "Edebiyat Tarihi, Dilbilimi, Halkbilimi, Ruhbilimi, Ruhdilbilimi" disiplinleri tarafından aşağıdaki sorunsal doğrultusunda incelenmiştir.

Araştırma Sorunsalı: Karagöz Oyununda niçin yanlış anlamalar vardır?

Karagöz Oyunundaki yanlış anlamalar sorunsalını izah eden çeşitli hipotezler, bulunmaktadır. Bu hipotezler "Gönderici-Alıcı İlişkisi" ve "Lisan Tenkidi" olmak üzere iki başlıkta toplanabilir. Gönderici-Alıcı İlişkisi Hipotezine Cevdet Kudret (2002), Boratav (1969), Elçin (1988), Sakaoğlu (2011) ve Günay (2004) çalışmaları örnek gösterilebilir. Cevdet Kudret (2002: 16), eğitim farklılığını ve Hacivat'ın medrese dilinin karşısı olan

Karagöz'ün halk dilini yanlış anlamaların kaynağı olarak saptamıştır. Boratav'a göre (1969: 222) cahil olan Karagöz, Hacivat'ın tumturaklı Arapça-Farsça konuşmalarını hep ters anlamaktadır. Elçin (1988: 8) Karagöz'ün Hacivat'a yönelik ters anlamalarını nükte, cinas ve hiciv diye tanımlamıştır. Günay (2004: 251) Karagöz'deki yanlış anlamaları iletişim için gerekli olan ortak göndergeler dizgesinin yokluğuna bağlamıştır. Sakaoğlu (2011: 124) Hacivat'ı okumuş insanın; Karagöz'ü ise okumamış insanın temsili olarak tanımlamış ve Karagöz'ün çeşitli sebeplere bağlı olarak Hacivat'ı yanlış anladığını ileri sürmüştür.

Gönderici-Alıcı İlişkisi Hipotezi, aydın-zümre sınıflarından kaynaklanan kültürel farklılıkları Karagöz'deki yanlış anlamaların nedeni kabul etmektedir. Fakat bu yanlış anlamalar sadece bir tipe özgü değildir. Hacivat, Tiryaki, Arap, Beberuhi gibi diğer tipler de yanlış anlamalar güldürüsüne başvurmaktadır². Ayrıca ideal tip³ uslamasına uymayan özellikler barındıran Karagöz, Coşar'ın vd. (2009: 15) da belirttiği gibi realist özellikler taşımaktadır. Dolayısıyla Gönderici-Alıcı İlişkisi Hipotezi, yanlış anlamaları izah etmekte yetersiz kalmaktadır.

Siyavuşgil (1941), Banarlı (1983) ve Mutlu (2002) Karagöz'deki yanlış anlamaları Lisan Tenkidi Hipotezi'yle izah etmişlerdir. Siyavuşgil (1941: 153) "Türk-i Basit" anlayışıyla hareket eden Karagöz'ün dilsel bir sınıf eleştirisi yaparak bilinçli bir şekilde dil kullanımına dikkat çekmek gayesiyle yanlış anlamalara başvurduğunu belirtmiştir. Banarlı (1983: 734), özellikle muhavere de görülen yanlış anlamaların Türkçe söyleyişe saygı uyandırmak maksadı taşıdığını ileri sürmüştür. Mutlu (2002: 16) ise Karagöz'ün öğrenim görmüş kimselerin yabancı sözcük ve dil kurallarıyla alay etmek için yanlış anlamalara başvurduğunu ileri sürmüştür.

Lisan Tenkidi Hipotezi, yanlış anlamaları Türkçe söyleyişe saygı uyandırmak için bilinçli bir şekilde yapılmış bir eleştiri metodu olarak kabul etmektedir. Fakat lisan tenkidi yapıldığı ileri sürülen Karagöz tipinin Siyavuşgil'in ileri sürdüğü Türk-i Basit'e aykırı olan söylemleri⁴ bu teoriyi çürütmektedir. Ayrıca hayalbazın dil konusunda Osmanlı Türkçesini esas aldığı gösteren deliller⁵ de vardır. Nitekim Coşar vd. (2009: 24) ustacı ilişkisi ile yetişen hayalbazların sanılanın aksine dil (özellikle Arapça-Farsça), musiki, çeşitli ilimler bakımında çok iyi yetişmiş olduklarını belirtip bu kişilerin pek de sadelik yanlışsı olmadıklarını ileri sürmüştür. Karagöz'ün dilinde argo⁶ söylemlere de rastlanır. Dolayısıyla Karagöz'ü zengin, ahenkli ve saygı duyulan bir Türkçenin temsilcisi saymak; romantik bir uslamlamadır. Lisan Tenkidi Hipotezi'nin en önemli açmazı ise Karagöz'ün Türkçe sözcükleri⁷ de yanlış anlamasıdır. Hâlbuki Lisan Tenkidi Hipotezi, yanlış anlamaları yabancı sözcüklere yönelik bir tepki kabul etmektedir.

Karagöz'deki yanlış anlamaya dayalı güldürü metodunun temel malzemesi dildir. Hayalbazlar, dildeki iletişim engellerini gözlemlemiş ve bu gözlemi güldürü sanatına dönüştürmüştür. Yanlış anlamaya dayalı güldürü, göstermeye bağlı sanatlarda sıklıkla başvurulan bir yöntemdir. Olrik (1978: 19) halk anlatılarındaki ortak benzerlikleri; ilkel insanın ortak zihin özelliği, bu zihne uygun olan doğa kavramı ve ilkel mitoloji olmak üzere iki nedene bağlamaktadır. Dolayısıyla Karagöz'deki yanlış anlamalar, ilkel insanın ortak zihin özelliğiyle ilgilidir. Nitekim Olrik'in "Halk Anlatılarının Epik Kuralları" teorisinin dördüncü ilkesi olan Zıtlık Kuralı, Karagöz'deki yanlış anlamaların evrensel bir ilkeye bağlı olduğunu göstermektedir. Sage'de (halk ürünleri) her zaman kutuplaşmaların bulunmasına Zıtlık Kuralı denir. Kuvvetli bir Thor'un karşısında mutlaka akıllı bir Odin veya kurnaz Loki bulunmalıdır (Olrik 1978: 22). Benzer şekilde Karagöz'de doğru düzgülenmiş (kodlanmış) bir iletiyi yanlış anlayan bir alıcı bulunmakta ve bu zıtlık yanlış anlama güldürüsünü oluşturmaktadır. Bu uslamlama, hayalbazların doğal dilin şaşırtıcı

bir fenomeni olan iletişim engellerini gözlemleyip söz konusu sorunsal sanatsal bir yaklaşımla ele aldıklarını göstermektedir. Karagöz'deki yanlış anlamalar, dilin temel özelliği ve iletişim etkinliklerini esas alan aşağıdaki hipotezle açıklanabilir. Zira yanlış anlamaların kaynağı doğal dillerdir.

Hipotez: Bilgi-sayımsal ve iletişim etkinliklerinin çatışması, iletişim engellerine yol açar. Hayalbazlar, doğal dilin bu temel özelliğini "yanlış anlamalar" metoduyla güldürü sanatına dönüştürür.

Doğal dillerdeki iletişim engelleri, dilin temel özelliğinin bir sonucudur. Kadim bir araştırma konusu olan dilin bu temel özelliği, 20. yüzyılın ikinci yarısında ikinci bilişsel devrimi gerçekleştiren Chomsky tarafından tanımlanmıştır. Chomsky, Platon'un bilginin doğası ve Descartes'ın dilin yaratıcı kullanımı problemlerini bilimsel metotlarla ele alarak Üreticidilbilgisi geleneğini başlatmıştır. Üreticidilbilgisi, bir dil için ses-anlam bağıntısını belirleyen kurallar dizgesidir (Chomsky 2011: 139). Bu gelenek; Chomsky (2002), (1965), (1988) çalışmalarıyla kümülatif bir ilerleme kaydetmiştir. Bu sürecin son halkası olan Chomsky (2015) ile başlatılan Minimalist Program, dilin aşağıda verilen temel özelliğini saptamıştır.

Temel Özellik: Daha ziyade kavramsal amaç içeren ara-yüzle eşleşen ve bir tür "düşünce dili" sağlayan hiyerarşik olarak yapılandırılmış sınırsız bir anlatımlar dizisi üretilmektedir (Chomsky 2020: 40).

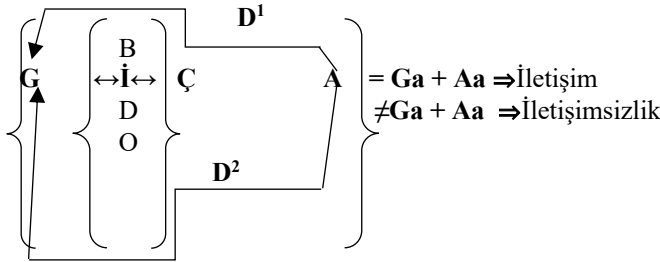
Bu tanım, dilin düşüncenin aracı olduğu sonucunu doğurur. Zira temel özellik, kavramsal amaç içeren ara-yüzle eşleşmektedir. Fakat duyu-motor, ara-yüzünü dışlamaktadır. Dolayısıyla duyu-motor ve onun doğal sonucu olarak iletişim ikincil bir süreçtir. Dilin düşüncenin aracı olarak tanımlanması, Aristoteles'e kadar uzanan bir geleneği haizdir. Aristoteles, dili bir anlamın sözcükler aracılığıyla dışa vurumu şeklinde tanımlamıştır (Aristoteles 2018: 17). Chomsky'nin tanımında öne çıkan unsurlar; dil yetisi, ara-yüz, hiyerarşik yapılanma ve sınırsız üretim dizisidir. Dil yetisi, beynin dil kullanımına adanmış bileşenidir. Her birey için dil yetisinin biyolojik özelliklerince belirlenen bir başlangıç durumu vardır. Başlangıç durumu, sınırlı ve belirsiz uyarıcıların etkisiyle biyolojik bir donanım olan hesaplama sisteminin edinilmesini sağlar. Böylece dil yetisi; sesçil, anlamsal, yapısal özellikleri olan sonsuz bir dilsel ifade durumu edinir (Chomsky 2019: 138). Dile hâkim olan bir kimsenin cümlelerin hem sesçil hem de içkin anlam içeriğini belirleyen bu kurallar dizgesini içselleştirmesine "dil edinci" denir (Chomsky 2011: 183). Fakat optimum bir tasarım olan dil, bu ifade durumlarını ara-yüz düzeylerinin yorumlayabileceği bir biçime dönüştürmelidir. Ara-yüz düzeyleri, zihnin/beynin diğer sistemleridir. Bu sistemlerden sesle ilgili olan ara-yüz, duyu-motordur. Anlamla ilgili olan ara-yüz ise kavram, düşünce ve eylem sistemlerini içerir. Söz dizimi ve anlam, hiyerarşik bir düzene sahip olduğu için dil yetisi ve bu ara-yüz önemli ölçüde eşleşmektedir. Fakat duyu-motor, çizgisel bir çalışma prensibine sahiptir ve bilgi-sayımsal prosedürün hiyerarşik yapısıyla çatışır. Evrensel bir dizgeden türeyen dillerin çeşitliliğinin de biricik sebebi olan duyu-motor ara-yüzü, doğal dillerin üretici kısmından bağımsızdır. Bu gözlemler, dilin temel işlevini iletişim kabul eden sayılıntının hâkim bir dogma olduğunu göstermektedir. Bu hâkim dogma, Sapir (1921: 7) ve Jakobson (1972: 73) gibi önemli dil bilimcilerin dil tanımında da görülmektedir. Oysa düşüncenin aracı olan dil, çoğunlukla bir içsel diyalogdur. Chomsky, duyu-motor ve algı sistemlerinden kaynaklanan iletişim engellerini, yanlışlıklar (garden path sentence) olgusu ile izah etmiştir (Chomsky 2020: 40/ 50/ 55).

Duyu-motorun bağımsız bir sistem ve dışsallaştırmanın ikincil bir süreç olması olguları, dilin işlevini iletişim kabul eden sayılıtının bir dogmadan ibaret olduğunu göstermektedir. Zira diller insanların tasarladığı aletler olmayıp görme, sindirim sistemi gibi biyolojik nesnelere. Bir biyolojik nesnenin birden fazla işlevi olabilir. Dilin işlevlerinden biri de iletişimdir ve temel özellikle iletişimin çatışması iletişimsizliğe neden olmaktadır (Chomsky 2020: 40).

Bütün büyük bilimsel çalışmalar, doğal bir durum veya fenomene karşı duyulan şaşkınlıkla başlamıştır. Geleneksel Türk tiyatrosu ve onun bir alt kolu olan Karagöz de insan dilindeki bu iletişim engellerini keşfetmiş ve ona sanatsal bir yorum getirmiştir. Böylece yanlış anlama güldürüsü ortaya çıkmıştır. Bu fenomenin bilimsel açıklamasını ise öncülüğünü Chomsky'nin yaptığı Üreticidilbilgisi yapmıştır.

Yöntem

Bu çalışma, dilin ikincil özelliği olan dışsallaştırma ve algı sistemlerinin yol açtığı iletişimsizliklerin bir örneği olan Karagöz'deki yanlış anlamaları, sözcük işleme sürecine göre incelemiştir. Sözcük işleme, çözümleyici tarafından gerçekleştirilir. Çözümleyici, dil yetisi ile etkileşim hâlinde olan cümle anlama mekanizmasıdır. Sözcükler, kavramların ses birimsel etiketleri olup duyu-motor tarafından dışsallaştırılır. Çözümleyicinin duyu-motor, edimsel (gözlemlenen dil kullanımı) süreçlerden ötürü karşılaştığı güçlükler iletişimsizliğe neden olur. Karagöz'de gözlemlenen bu tür iletişimsizlikler, aşağıdaki dizgeye göre incelenmiştir.

Şekil 1. İletişim ve İletişimsizlik Dizgesi

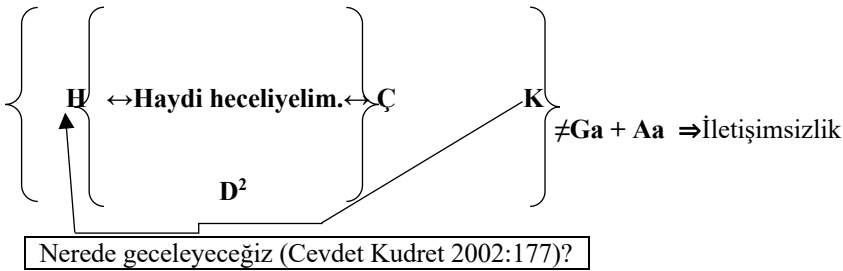
Bu dizge, dili düşüncenin bir aracı; iletişimi ise dilsel bir işlev olarak gören tezlere dayanmakta ve R. Jakobson'ın (1987: 66) iletişim şemasının Chomsky'nin tezlerine uyarlanması işlemiyle oluşturulmuştur. İletişimsizlik, duyu-motor ve algı sistemlerinden kaynaklanmaktadır. İletişim, gönderici (bundan sonra G) ve alıcı anlıklarındaki (bundan sonra a) çift yönlü ileti (bundan sonra İ) aktarımıdır. Bu aktarım ↔ simgesi ile belirtilmiştir. G; iletişimi bağlam (bundan sonra B) İ, düzgülü (bundan sonra d) ve oluk (bundan sonra O) süreciyle başlatan üretici güç iken A, bu iletiyi tersine bir işlem ve çözümleyici sistemiyle deşifre eden ileti çözücüdür. B, söz dizimsel ve kavramsal bilgiler ile edim sisteminin tamamıdır. "İ" dil yetisinin üretip ara-yüze ulaştırdığı cümlelerdir. "d" edinç ve ara yüzlerin oluşturduğu dilsel ifadelerdir. "O" fiziksel gerçekleşme olup duyu-motorun içsel cümleyi dışsallaştırmasıdır. Çözümleyici ise insan cümle işleme mekanizmasıdır. Çözümleyicinin sözcükleri işlerken işleme sürecinden kaynaklanan etmenlerden dolayı işleme güçlüğü yaşaması, iletişimsizliğe neden olmaktadır. Bu yüzden A'nın dönümleri (bundan sonra D) D¹ ve D² olmak üzere ikiye ayrılmıştır. D² iletişimsizlik durumunda ortaya çıkan D'lerdir. İletişimsizlik "bilinçli, yanlış, eksik, anlamlandırılmama" olmak üzere farklı şekillerde tezahür eder.

Bu çalışmada Karagöz'deki "D" süreçlerinin sözcük işleme ile olan bağıntısı ve bunların oluşturduğu iletişimsizlik incelenmiştir. Çalışmanın kurumsal çerçeve bölümünde sözcük işleme süreci; inceleme bölümünde ise Karagöz'de sözcük işlemeyi etkileyen etmenlerin neden olduğu yanlış anlamalar irdelenmiştir.

1. Kuramsal Çerçeve

Doğal konuşucunun sözcükleri ayırt etmesini veya tanımasını sağlayan araçların oluşturduğu sürece sözcük işleme (lexical processing) denir. Sözcük işleme, akustik sinyallerin uzun süreli hafızada depolanan kavramları uyarması ile başlar. Fakat (S-1) dizgesinde olduğu gibi, akustik sinyalin kavramlarla eşleşmediği süreçler de mümkündür. Bu durumda tanımlanmayan sözcük çözümleyici tarafından yeniden analiz yöntemiyle ikincil bir tanıma sürecine tabi tutulur. Fakat ilk analiz, (S-1) dizgesinde olduğu gibi iletişimsizliğe neden olur.

(S-1)

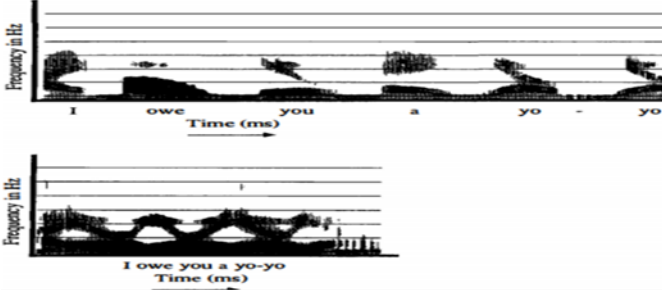

Sözcük işleme süreci; disiplinler arası bir alandır (Lively vd. 1994: 265). Bir sözlü sözcük, sözlükçe ile temas kurulduktan sonra ayırt edilir. Sözlükçe, bir doğal konuşurun 75,000 ya da daha fazla sözcüğe aşına olabileceği bir kapasiteye sahiptir. Ayrıca sözlükçedeki sözcüklere çok kısa bir sürede erişilir. Bu süre, yapılan araştırmalara göre en az 200 ms, en fazla 500 ms kadardır. Sözlükçenin beynin sol yarım küresinde yer aldığı, varsayılr (Lively vd. 1994: 277). Sözcük tanıma, bir geri çağırma işlemi olup cümle işleme süreci gibi bilişsel bir işlem değildir.

Sözcük işleme, sözlü ve görsel sözcük işleme olmak üzere iki dalda incelenir. (S-1) dizgesi, bir sözlü sözcük işleme sürecidir. Sözlü ve görsel sözcük işleme arasında bazı farklar bulunmaktadır. En belirgin fark, sözlü sözcüğün zamana; yazılı sözcüğün ise uzaya (mekâna) göre dağılımıdır. Nitekim yazılı sözcükler, bütün olarak okuyucuya açıktır. Fakat sözlü sözcükler, tek seferde duyulmaz. Zamana yayılan bir dağılım gösterir. Ayrıca yazılı bir sözcük, yeniden incelenebilir. Ancak sözlü dil, alıcıya yalnızca bir kez sunulur ve algısal ortamdan hızla kaybolur. Dolayısıyla, sözlü sözcük işleme süreci, uyarıcının (sinyal) doğal geçici doğasına rağmen alıcının iletiyi doğru bir şekilde anlamlandırması sorunsalını barındırmaktadır. Ayrıca yazı dili, fiziksel değişmezlik gösterir. Aksine sözlü dil değişkendir. Aynı sözcük, farklı konuşmacılar tarafından değişik konuşma hızlarında veya değişik fonetik bağlamlarda üretildiği için farklı akustik gerçekleştirmelere sahip olabilir. Sözlü dili ile yazılı dil arasındaki bir diğer fark da iletinin doğrusallığıyla ilgilidir. Birbirini izleyen ses birimleri, harflerle doğrusal bir şekilde ayrılmıştır. Sözcükler ile konuşma dalgaları arasında böyle bir ilişki söz konusu değildir. Doğal konuşmada, saniyede 10 ses birimine varan iletim hızlarına ulaşmak için ses birimleri üst üste biner ve birlikte seslendirilir.

Yazılı ve sözlü dil arasındaki bir diğer önemli fark da bölümlenme ile ilgilidir. Yazı dili, harf ve sözcük sınırı bulundurur. Sözlü dil, bu şekilde bir fiziksel bölümlenme göstermez. Sözlü dildeki bölümlenme (segmentation) yoksunluğu, aşağıda [C I owe you a yo

yo] cümlesinin spektrogramları ile gösterilmiştir. Her grafiğin x ekseninde zaman; y ekseninde ise frekans gösterilmektedir. Üst grafikte, cümle içindeki sözcükler tek başına söylenmiştir. Alt grafikte ise sözcükler akıcı bir şekilde cümle hâlinde üretilmiştir. Elde edilen veriler, cümleyi oluşturan ardışık sözcükler arasında fiziksel sınırların bulunmadığını göstermektedir (Lively vd. 1994: 265-268).

Şekil 2. Yazılı ve Sözlü Dil Spektrogramları (Lively vd. 1994: 267).

1.1.Sözcük İşlemenin Aşamaları

(S-1) dizgesindeki sözcükler; çözümleyici tarafından “ilk temas, sözcüksel seçim, sözcük tanıma, sözcüksel erişim ve bütünleşme” olmak üzere dört işlemin sonucunda ayırt edilir. Akustik bir dalga formunun uzun süreli hafızada saklanan bir kavramla ilk temasını izah eden üç model vardır: Arama, Etkinleştirme, Karma.

Arama Modeli, sözcüklerin arama adı verilen bir süreçle bellekten alındığını varsayar. Etkinleştirme Modeli, sözcüklerin gelen sinyalin dercesine göre etkinleştirildiğini ileri sürer. Karma Model ise bu iki model türünün varsayımlarını birleştirir. Bu model, başlangıçta bir dizi adayın etkinleştirildiğini ve daha sonra uygun sözcüğü bulmak için bir arama sürecinin başlatıldığını kabul eder (Lively vd. 1994: 277). Bu temas biçimlerinden biriyle çizgisel olarak çözümleyiciye iletilen sözcükler uyarılır ve ikinci aşama olan sözcüksel seçim başlar. Etkinleştirme, bu aşamada devam eder veya sona erer. Etkinleştirme, başta sözcük sıklığı olmak üzere birçok etmeden etkilenir. Aday sözcükler kümesinin oluşturulmasıyla, “sözcük tanıma” aşamasına geçilir. Bu aşama, bir sözcüğün rekabeti kazanması ile sonuçlanır. Zira olasılıklar, azalmış ve rakip sözcükler bertaraf edilmiştir. “Sözcüksel erişim ve bütünleşme” ise sözcüğün anlamının cümlemin anlamıyla uyumlu hale getirildiği son işlemdir. Böylece (S-1) dizgesindeki sözcüksel birimler, çözümleyici tarafından ayırt edilmiş ve anlamlandırılmış olur. Fakat çözümleyici, sözcüksel işlemeyi etkileyen etmenlerden ötürü dizgedeki sözcükleri işleyemeyebilir. Bu durumda (S-1) dizgesinde olduğu gibi, yanlış anlama dönütleri ortaya çıkar.

2. İnceleme

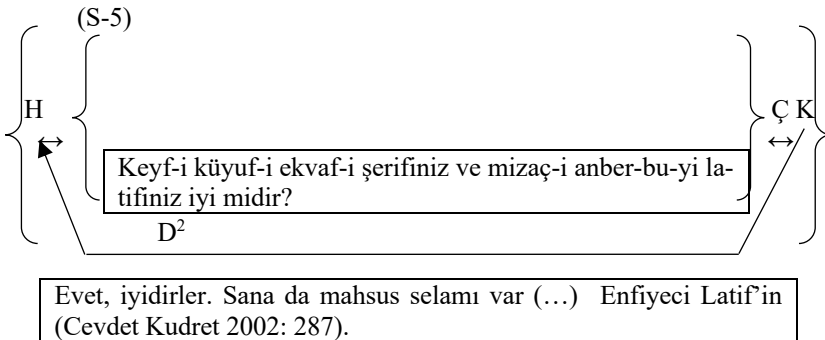
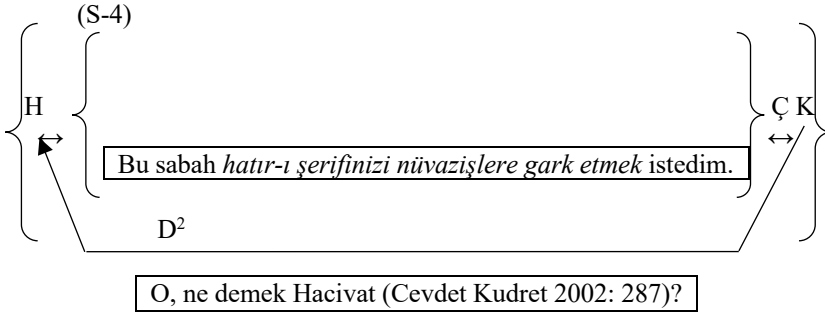
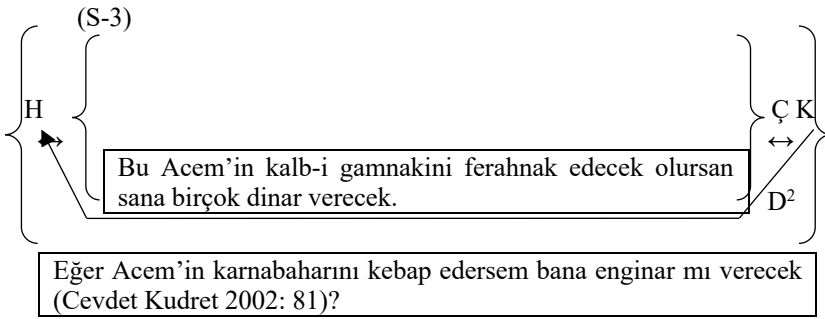
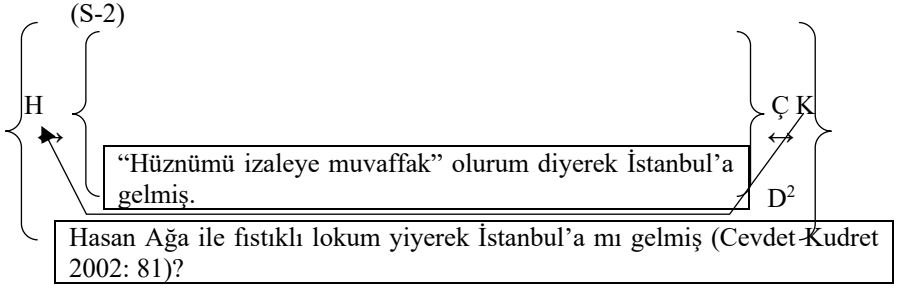
Bu bölüm, Karagöz’de yanlış anlamaların sözcük işlemeyi etkileyen etmenlere göre sınıflandırılmasından oluşmaktadır. Yanlış anlamalar, örneklem yöntemiyle sözcük işlemeyi etkileyen etmenlere oransal dağıtılmıştır.

2.1.Sözcük Uzunluğu

Kısa sözcükler, sözcüklerin zamansal dağılımının bir sonucu olarak uzun sözcüklere nazaran daha hızlı bir erişim sürecine sahiptir. Baddeley vd. (1975: 586) insan belleğinin uzun ve kısa sözcüklere duyarlı olduğunu göstermiştir.

Çözümleyici, Karagöz’de sözcük uzunlukları nedeniyle işleme güçlüğü yaşayarak “yanlış anlama”ya dayalı güldürü sanatını oluşturmaktadır. (S-2) [üzülmemek], (S-3) [rahatlamak], (S-4) ve (S-5) [hatır sormak] kavramlarının ses birimi etiketleri birden fazla sözcükten oluşmaktadır. G’nin sözcük uzunluğunu gözetmeden oluşturduğu İ’ler, A’nın

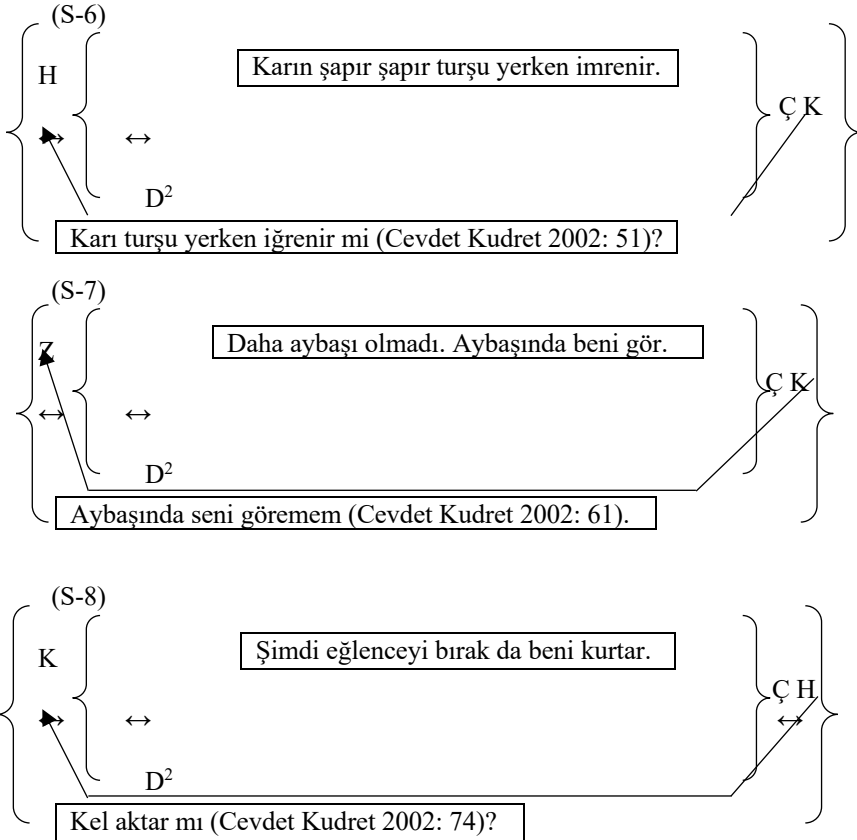
çözümleyicisinde işleme güçlüğüne neden olarak aşağıdaki iletişimsizlikleri oluşturmuştur.

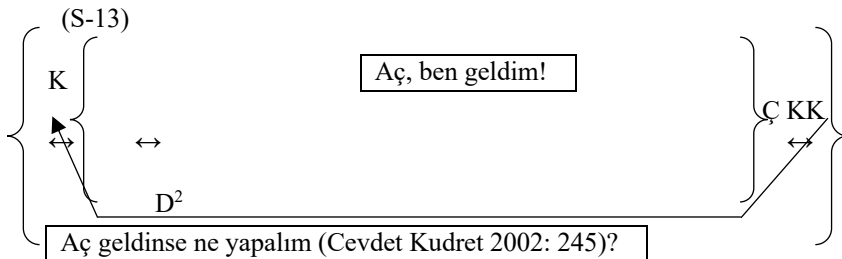
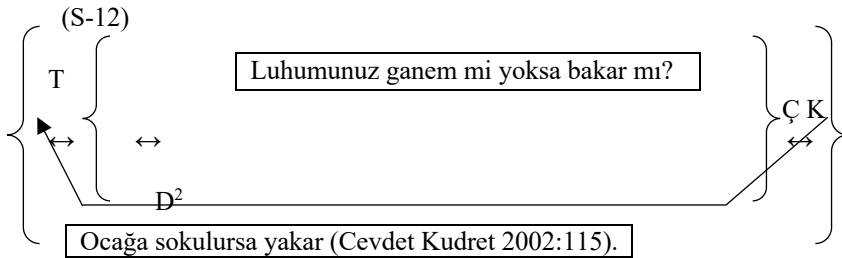
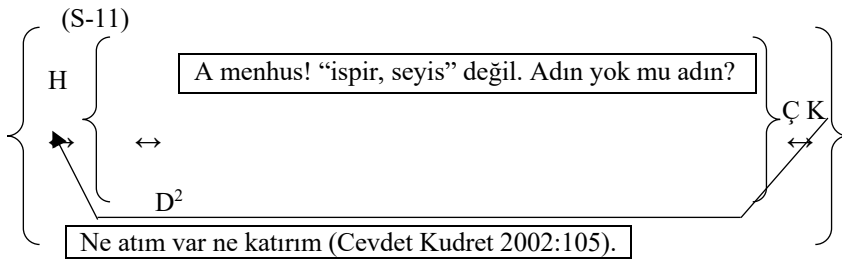
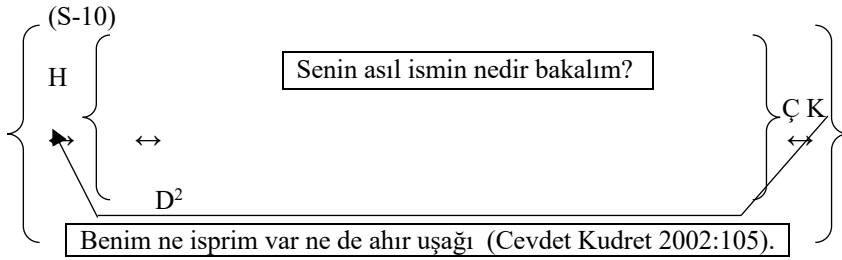
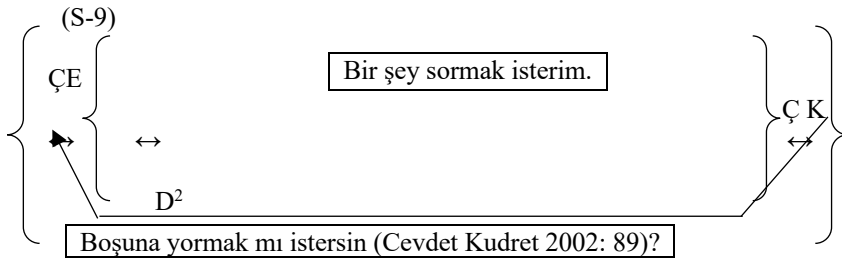

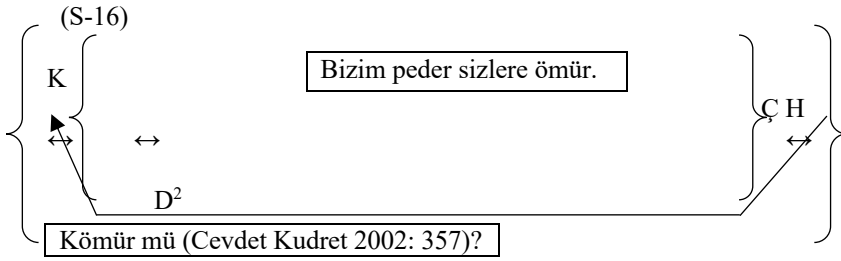
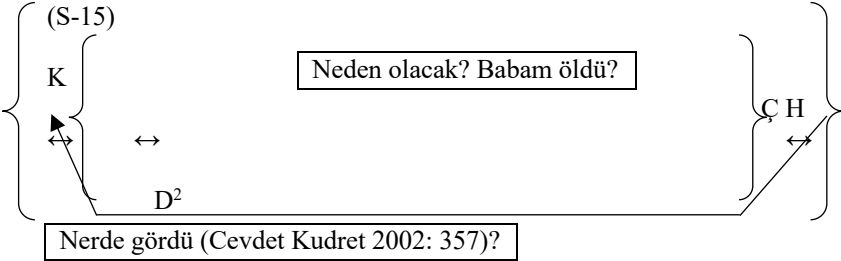
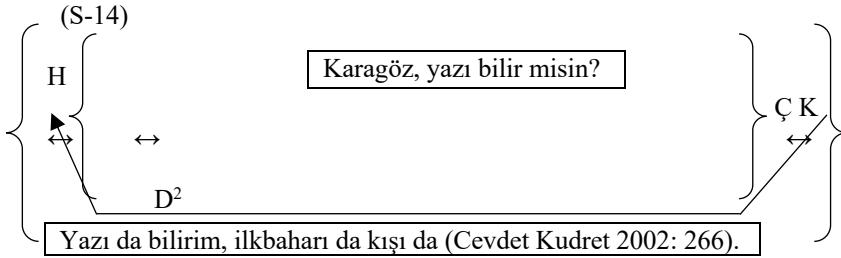
2.2. Sözcüksel Benzerlik Etkileri

Sözcük benzerlik etkileri, fonetik olarak benzeyen sözcükler arasındaki ilişkileri yansıtır. Çözümleyici, ortak ses birimleri bulunduran sözcükleri işlerken işleme güçlüğü yaşar. İki sözcük, birbirinden yalnızca bir harf farklıysa *görsel komşu* kabul edilir. Bu tanımlara göre /sand/ ve /wand/ görsel komşulardır. Fakat işitsel komşular değildir. /vote/ ve /vogue/ ise işitsel komşulardır. Fakat görsel komşular değildir. /bat/ ve /cat/ hem işitsel hem de görsel komşulardır. Sözcüksel benzerlik olgusunun bir alt türü de *komşuluk etkisidir*. Bir sözcüğün, ses birimleri bakımından birden fazla sözcüğe benzemesine komşuluk etkisi denir. Az sayıda komşusu olan yüksek frekanslı sözcükler, çözümleyici tarafından kolaylıkla ayırt edilmektedir (Lively vd. 1994:274-275)

(S-6), (S-9), (S-12), (S-16) dizgeleri; Karagöz'deki görsel komşuluğa dayalı yanlış anlamaları örneklemektedir. (S-7), (S-13), (S-14) ise komşuluk etkisinin oluşturduğu işleme güçlülüğünün tanıklarındır. (S-8), (S-10), (S-15) işitsel komşuluğu örnekleyen dizgelerdir. (S-11) ise hem işitsel hem görsel komşuluk etkilerinden kaynaklanan iletişim-sizliği göstermektedir. Dizgelerin oluşum şekli, aşağıda verilmiştir:

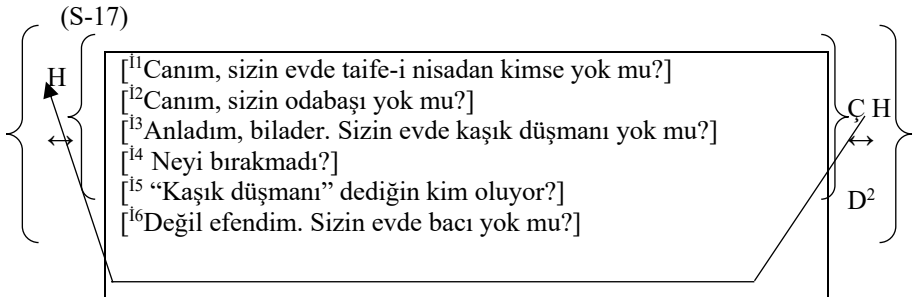

2.3. Sözcük Sıklığı Etkileri

Sözcük sıklığı etkisi, sözlü sözcük tanıma araştırmalarında en çok araştırılan olgudur. Yüksek frekanslı sözcükler, diğer sözcüklere göre hızlı ve doğru bir şekilde tanınır. Savin (1962), yüksek frekanslı sözcüklerin düşük frekanslı sözcüklere göre daha düşük sinyal düzeyinde ayırt edildiklerini kanıtlayarak sözcük tanıma işlemlerinde sıklığın etkisine dair ilk bulguları sunmuştur.

(S-17) dizgesi; [kadın] kavramının /taife-i nisa/, /odabaşı/, /kaşık düşmanı/, /bacı/ gibi sıklığı düşük sözcüklerle etiketlenmesi nedeniyle çözümleyicinin yaşadığı güçlüğü örnelemektedir. Nitekim A, G'nin İ'sini yüksek frekanslı /karı/ sözcüğüyle çözümleyebilmektedir. (S-17) dizgesinde iletişimsizlik, aşağıdaki gibi gerçekleşmiştir.

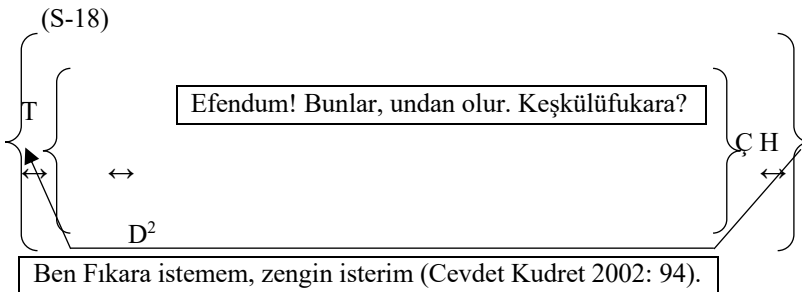

[^{d1}Bizim evde davulcu esnafından kimse yok.]
[^{d2} Hacivat, ben handa oturmuyorum, kendi evimde oturuyorum.]
[^{d3}Hacivat, bizim komşunun tekir kedisine! Evde hiçbir tane bırakmadı.]
[^{d4} Kaşık düşmanlarını.]
[^{d5} Kim olacak? Fareler]
[^{d6} Ulan, budala herif! Bir karıya ne kadar isim taktın (Cevdet Kudret 2002:175).

2.4.Hazırlama Etkileri

Hazırlama etkilerine ilişkin çalışmalar, sessel ve anlamsal hazırlama olmak üzere ikiye ayrılır. Sessel hazırlama (phonological (sound) priming), ses kalıpları arasındaki fonetik ve fonolojik ilişkilerin sözcük tanıma sürecine olan etkilerini ifade eder. Bu tür çalışmalar, hedef sözcüğü tanımanın ortak fonemleri veya fonetik özellikleri paylaşan hazırlayıcılardan etkilenmelerini inceler. Örneğin sessel hazırlama çalışmaları, /bull/ sözcüğünün tanıma işlemine /beer/ sözcüğünün önce sunulmasının etkilerini incelemiştir. Bu örnekte asal ve hedef /b/ fonemini paylaşmaktadır. Fonolojik hazırlama, fonetik hazırlamadan farklıdır. Fonetik hazırlamada, asal ve hedef herhangi bir ortak fonemi paylaşmaz. Ancak ortak fonetik özelliklere sahiptirler ve gürültüde karıştırılabilirler. Örneğin, /veer/ ve /bull/ herhangi bir ses birimini paylaşmazlar ancak gürültüde karıştırılabilirler. /gumm/ ve /bull/ ise herhangi bir ses birimini paylaşmazlar ve gürültüde karıştırılmazlar (Lively vd. 1994: 276-277). Anlamsal hazırlama (semantic priming) ise asal sözcüğü takip eden hedef sözcüğün anlamsal ilişkilerinin sözcük tanıma işlemlerine etkilerini araştırır (Hutchinson vd. 2008: 1036).

(S-18)'de /fukara/ asal sözcüğü, /zengin/ hedef sözcüğüne; (S-20)'de /kalkan/ asal sözcüğü, /kılıç/ hedef sözcüğüne ve (S-21)'de /baston/ asal sözcüğü, /şemsiye/ hedef sözcüğüne anlamsal hazırlayıcı etkilerde bulunmaktadır. Bu durum, sözcüğün ayırt edilmesini zorlaştırarak iletişimsizliğe neden olmaktadır. (S-19) ise fonolojik hazırlanma etkilerinin teorik bir örneği gibidir. G'nin dışsallaştırdığı ses birimleri, A'da asal ve hedef ilişkisi oluşturarak süregelen bir iletişimsizlik oluşturmuştur. Bu dizgelerin oluşumu, aşağıda yer almaktadır:

(S-19)

[ⁱ¹ Ta sün: ta]
 [ⁱ² İs-ta!]
 [ⁱ³ Değil a canım, İsta!]
 [ⁱ⁴ Kaf ze ötür: koz!]
 [ⁱ⁵ Sonrası, is-ta kozzzz!]
 [ⁱ⁶ O ne o?
 [ⁱ⁷ Dinle öğrenmeden elimden kurtulamazsın]
 [ⁱ⁸ Söyle, İs-ta-koz!]
 [ⁱ⁹ Değil]
 [ⁱ¹⁰ Değil]
 [ⁱ¹¹ Değil]
 [ⁱ¹² O da değil]

[^{d1} Tasında]
 [^{d2} Ver!]
 [^{d3} İska]
 [^{d4} Sonra?]
 [^{d5} Kuru kaymaklı varrr!]
 [^{d6} Deminden beri boğazım kurudu. Canım kaymaklı dondurma çekti.
 [^{d7} Ha gayret, ha! Sol gözümün seğirmesi arttı, kaza çıkacak.]
 [^{d8} İspati koz!]
 [^{d9} Olya koz!]
 [^{d10} Maça koz!]
 [^{d11} Kupa koz!]
 [^{d12} Defol kerata! Hangi Koz olursa olsun. Neme lazım benim?]
 (Cevdet Kudret 2002: 204).

(S-20)

Çalkanı kılıcı tanır mısın?

İkisini de kuşanırım (Cevdet Kudret 2002: 206).

(S-21)

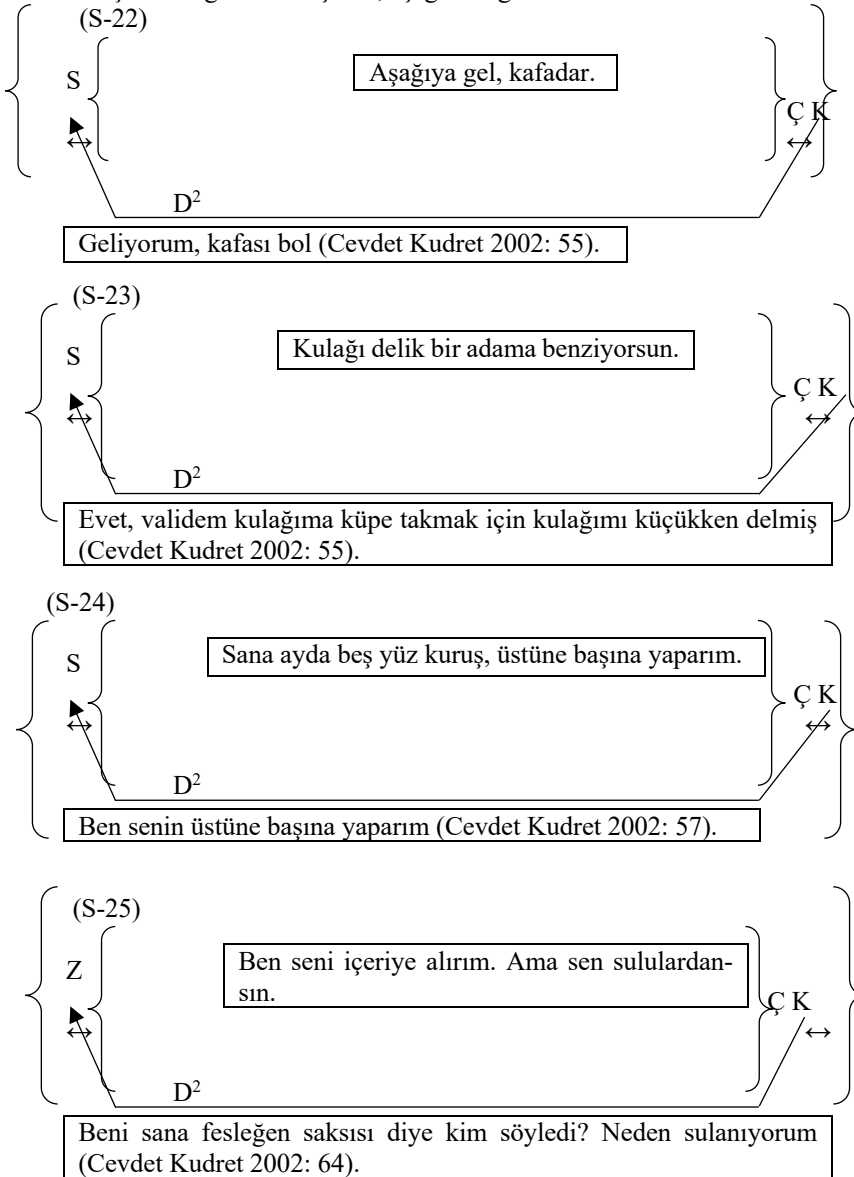
Baston yir müsün?

Baston yiyemem şemsiye yerim (Cevdet Kudret 2002: 137).

2.5. Somutluk

Kroll vd. (1986: 107) sözcüksel karar işlemlerinde somut sözcüklerle soyut sözcükler arasında hız ve doğruluk açısından önemli farkların bulunduğu sonucuna varmıştır. Somut kavramlar daha basit soyut kavramlar ise daha karmaşık bildiriler oluşturur. Göndergesi görülebilen, algılanması kolay olan nesnelere ilgilendiren bir bildirinin anlaşılması daha kolay olacaktır (Günay 2004: 234).

Aşağıdaki dizgeler, soyut sözcüklerin oluşturduğu işleme güçlüklerin teorik örnekleri gibidir. G'nin oluşturduğu soyut sözcüklerden oluşan İ'ler, A'nın çözümleyicisi tarafından somut sözcük olarak algılanıp işlenmiştir. Bu çözümlenmeler, iletişimsizliklere neden olmuştur. Dizgelerin oluşumu, aşağıdaki gibidir:

(S-26)

A

Hani bana yanaşacak uşak.

D²

Ç K

Karagöz iskele varsa yanaşırım (Cevdet Kudret 2002: 110).

(S-27)

KK

Sesini incelt!

D²

Ç K

Bir törpü olmalı ki inceltelim (Cevdet Kudret 2002: 145).

(S-28)

H

Senin dilin dönmüyor.

D²

Ç K

Ulan benim dilim araba tekerleği mi?

(S-29)

H

Şimdiye kadar bir baltaya sap olmadın.

D²

Ç K

Beni sana meşe odunu diye kim söyledi (Cevdet Kudret 2002: 265)?

(S-30)

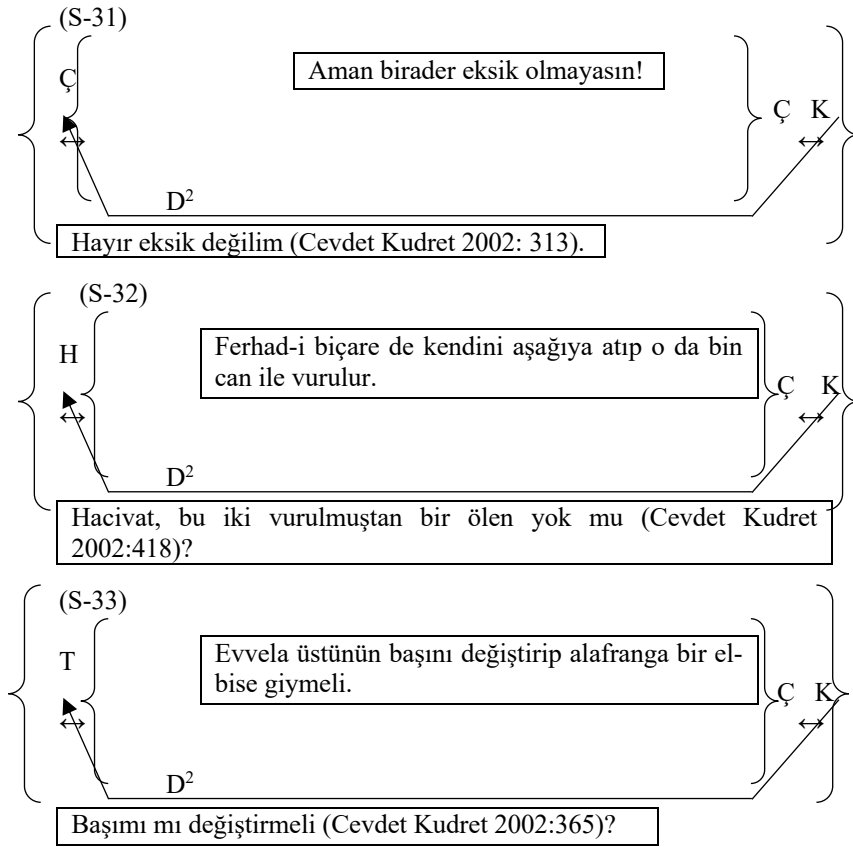
Ç

Bendenizin üzerime düşmeyin!

D²

Ç K

Üzerine düşerlerse, sen orada yamyassı olursun (Cevdet Kudret 2002:268).

Sonuç

“Yanlış anlamalar”, Karagöz’deki temel mizah yöntemidir. Karagöz’de geçen “la-kırdıyı ters anlama, lafa omuz verme vd.” sözceler hayalbazların insan dillerindeki yanlış anlamalar olgusunu mizah sanatına dönüştürdüklerini göstermektedir. Bu sanatın malzemesi olan dil, yanlış anlamaların da nedenidir. Nitekim hayalbazlar, dildeki iletişim engellerini gözlemlemiş ve sanata dönüştürmüşlerdir. Hayalbazların bu gözlemi, Olrik’in halk ürünlerinde her zaman bir karşıtlığın bulunduğunu ileri süren Zıtlık Kuralı’nın bir yansımasıdır. Buna göre hayalbazlar, G’nin düzgün kodlanmış İ’sini yanlış çözümlen A zıtlığı ile “yanlış anlamalar” mizahını oluşturmuşlardır. O hâlde; Karagöz’deki yanlış anlamalar, dil ve iletişim etkinliklerinin çatışması ve hayalbazların bu çatışmayı mizah sanatına dönüştürmesinin neticesidir. Bu uslamlama, aşağıdaki hipotezi doğurur.

Hipotez: Bilgi-sayımsal ve iletişim etkinliklerinin çatışması, iletişim engellerine yol açar. Hayalbazlar, doğal dilin bu temel özelliğini “yanlış anlamalar” metoduyla güldürü sanatına dönüştürür.

Doğal dil, Üreticidilbilgisi’ne göre kavramsal amaç içeren ara-yüzle eşleşen hiyerarşik olarak yapılandırılmış sınırsız anlatımlar dizisidir. Dolayısıyla duyu-motor ve algı sistemleri, dilin ikincil özellikleridir. Temel özellik ve bu sistemlerin çatışması, iletişimsizliğe neden olmaktadır. Çözümleyici, “d”yi işlerken sözcüksel süreçlere bağlı işleme güçlükleri yaşamaktadır. Bu güçlükler, Karagöz’deki yanlış anlamaların doğal nedenidir. Bu

tezleri kapsayan çalışmanın hipotezi, Karagöz'ün yazılı kaynaklarından yapılan taramalar neticesinde elde edilen aşağıdaki gözlemlerle desteklenmiştir.

1.Gözlem: En az ses birimleriyle etiketlenmiş olan bir sözcük, zamansal dağılım ilkesine göre çözümleyici tarafından kolaylıkla ayırt edilir. Aksi durumda, işleme güçlüğü ortaya çıkmaktadır. Karagöz'de yer alan (S-2), (S-3), (S-4), (S-5) dizgeleri, bu ilkenin bir sonucu olarak yanlış anlamaları tetiklemiştir.

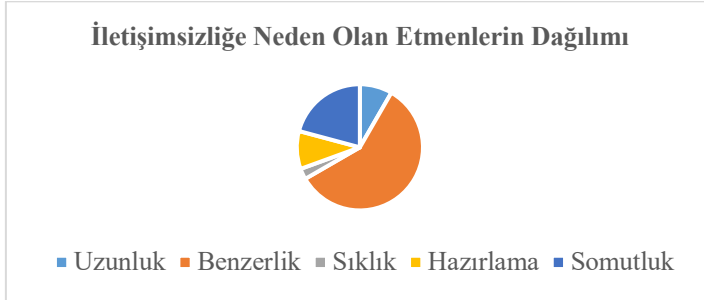
2.Gözlem: Çözümleyici, fonem ya da fonetik bakımından benzer sözcükleri ayırt etmekte zorlanabilir. Bu işleme güçlüğü, iletişimsizliğe neden olabilir. Karagöz'de sözcüksel benzerlikten kaynaklanan birçok yanlış anlama örneği vardır: /natır/, /katır/ gibi... Ayrıca sözcüğün birden fazla sözcükle benzeşmesi de komşuluk etkisi olarak tanımlanır. Karagöz'de komşuluk etkisinden kaynaklanan yanlış anlamalar da mevcuttur: /aç/ [E], /aç/ [A] gibi...

3.Gözlem: Çözümleyici, yüksek frekanslı sözcükleri, düşük frekanslı sözcüklere nazaran kolaylıkla işlemektedir. Karagöz'deki (S-17) dizgesi, bu gözlemi desteklemektedir.

4.Gözlem: Sözcüklerdeki fonetik-fonolojik ve anlamsal ilişkiler, çözümleyicinin sözcüğü dizge içinde ayırt etmesini doğru orantılı olarak etkilemektedir. Aksi durumda ise çözümleyici işleme güçlüğü yaşamaktadır. Karagöz'de sessel ve anlamsal hazırlayıcı etmenlerinin rol oynadığı yanlış anlamalar; (S-18), (S-19), (S-20) ve (S-21) dizgelerinde görülmektedir.

5.Gözlem: Deneysel veriler, çözümleyicinin soyut sözcüklerde işleme güçlüğü yaşadığını göstermektedir. Karagöz'de bu verileri doğrulayan dizgeler mevcuttur: (S-22), (S-23), (S-24), (S-25), (S-26), (S-27), (S-28), (S-29), (S-30), (S-31), (S-32), (S-33).

Yukarıda sıralanan ve çalışmanın hipotezini destekleyen gözlemler, Karagöz'deki yanlış anlamaların doğal bir fenomenin sanatkârane bir yorumu olduğunu göstermektedir. Karagöz'de sözcük işleme süreçlerini etkileyen etmenlerin oransal dağılımı aşağıdaki grafikte gösterilmiştir. Grafığe göre sözcüksel benzerlik, iletişimsizliğin birincil nedenidir.

Çözümleyici; bir G'nin anlığında B, İ, d ve O bileşenleri ile A'ya gönderilen İ'yi çözümlerken sözcük, biçim birimi ve cümle işleme süreçlerinden kaynaklanan işleme güçlükleri yaşamaktadır. Bu işleme güçlükleri, yeniden analiz süreciyle çözümleyici tarafından giderilmeye çalışılır. Çözümleyicinin yeniden analiz işlemlerinde başvurduğu yol ise Jakobson'ın ileri sürdüğü dilsel işlevlerden biri olan bağlantı işlevidir. Böylece A, işlenmeyen sözcüğün G tarafından yeniden düzenlenmesini talep eder. Keza, Karagöz'de başvurulan yeniden analiz rutini dilin bağlantı işlevidir.

Karagöz'deki "yanlış anlamalar" sözcük işleme süreçlerinden ibaret değildir. Bu çalışmanın kapsamı, sözcüksel işleme süreçleriyle sınırlandırılmıştır. Biçim birimi ve cümle

işleme süreçlerinin neden olduğu yanlış anlamaların da ayrıca incelenmesi gerekmektedir.

KISALTMALAR

A: Ad	D ² : İletişimsizlik	S: Sarhoş
A: Alıcı	E: Eylem	(S-X): Sözcük İşleme X
Aa: Alıcı Anlığı	G:Gönderici	T: Tiryaki
B: Bağlam	Ga: Gönderici Anlığı	vd. ve diğerleri
X ^c :Cümle	H: Hacivat	Z: Zenne
Ç: Çözümleyici	İ: İleti	↔: Çift Yönlü Bilgi Aktarımı
ÇE: Çelebi	K: Karagöz	[]: Kavram
d: Düzgü	KK: Karagöz'ün Karısı	//: Sözcük
D:Dönüt	Ms: Milisaniye	
D ¹ : İletişim	O: Oluk	

NOTLAR

1. Gölge oyunun kökeni tartışmalıdır. Fakat araştırmacılar, genel olarak gölge tiyatrosunun Asya'dan çıktığı konusunda uzlaşmaktadır (Chen 2013: 2). Karagöz'ün kökeni ise muhtelif teorilerle açıklanmıştır. Tietze (1977: 16) bu teorileri sekiz maddede toplamıştır. And'ın (1992: 35) öncülüğünü yaptığı ve Yavuz Sultan Selim'in Mısır fethinden sonra Karagöz'ü İstanbul'a getirdiğini ileri süren teori, diğer teorilere nazaran daha çok taraftar toplamıştır.
2. Karagöz G'sinin Hacivat A'sına gönderdiği iletide Hacivat A'sının /öl/ [E] sözcüğünü /gör/ [E] ve /kömür/ [A] sözcüğünü /ömür/ [A] şeklinde çözümlediği görülmektedir. Keza Karagöz G'sinin "Şu benim müşkülümü hallet" İ'si Tiryaki A'sı tarafından "Müşküle üzümünü berbat et" şeklinde yanlış çözümlenmiştir (Cevdet Kudret 2002: 338/356).
3. Hayalbaz, Karagöz'ün örnek bir tip olmadığını şu sözlerle seyircilere bildirir: "Gerçek öyle Hacivat! İşte böyle benim gibi okumak bilmeyen adam, benim gibi dört ayaklı eşek olur işte! Çocuklar bana baksın da ibret alsınlar." (Cevdet Kudret 2002: 300).
4. Vücut-i nazikane, ıztırabat-ı adide, gayr-i muttarid gibi Türkçe olmayan tamlama ve sözcüklere yer veren Karagöz sözceleri mevcuttur (Cevdet Kudret 2002: 325).
5. Hayalbaz, Ermeni tiplemesinin ağızdan Türkçeyi; Arapça, Farsça ve Türkçeden müteşekkil bir lisan diye tanımlar. Bu lisan tanımını, aşağıdaki beyitle de tanımlanmaktadır.
Farisi vü Arabi Türki tekellümden diğer
Cüz'i cüz'i her lisana aşınadır perdemiz (Cevdet Kudret 2002: 222/354).
6. K-Semerden bozma kaltak (Cevdet Kudret 2002:105).
7. Ç- Efendim bir şey sormak isterim
K- Boşuna yormak mı istersin (Cevdet Kudret 2002: 89).

YAZARLARIN KATKI DÜZEYLERİ: Birinci Yazar %100.

ETİK KOMİTE ONAYI: Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

FİNANSAL DESTEK: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- And, Metin. *Türk Tiyatro Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1992.
- Aristoteles. *Poetika -Şiir Sanatı Üzerine-* (Çev Çökana, Ari ve Aygün Ömer). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018.
- Banarlı, Nihad Sami. *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1983.
- Boratav, Pertev Naili. *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1969.
- Cevdet Kudret. *Karagöz*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002.
- Chen, Fan Pen. «Dünya'da Gölge Oyunu (çev: Bilge Gültürk).» *Hayal Perdesinde Ulus, Değişim ve Geleneğin İcadı* içinde, yazar Peri Efe. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2013.
- Chomsky, Noam. *Aspects of The Theory of Syntax*. Cambridge: MIT Press, 1965.
- . *Biz Ne Tür Yaratıklarız?* İstanbul: bgst Yayınları, 2020.
- . *Dil ve Zihin*. Ankara: BilgeSu, 2011.
- . *Dil ve Zihin İncelemelerinde Yeni Ufuklar*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2019.
- . *Lectures on Government and Binding*. Dordrecht: Foris Publications, 1988.
- . *Syntactic Structures*. New York: Mouton, 2002.
- . *The Minimalist Program*. Cambridge MA: MIT Press, 2015.

- Coşar, Asiye Mevhibe, Çiğdem Usta. «Geleneksel Türk Gölge Oyununda Ana Tipler ve Dil Yergisi.» *bilig*, 2009: 13-32.
- D.Baddeley, Alan, Neil Thomson, ve Mary Buchanan. «Word Length and the Structure of Short-Term Memory.» *Journal Of Verbal Learning And Verbal Behavior* 14, 1975: 575-589.
- Elçin, Şükrü. *Halk Edebiyatı Araştırmaları I*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988.
- Günay, V.Doğan. *Dil ve İletişim*. İstanbul: Multilingual, 2004.
- Hutchison, Keith A., David A. Balota, Michael J. Cortese, ve Jason M. Watson. «Predicting semantic priming at the item level.» *THE QUARTERLY JOURNAL OF EXPERIMENTAL PSYCHOLOGY*, 2008: 1036-1066.
- Jakobson, Roman. «Linguistics and Poetics.» *Language in Literature* içinde, yazar KRYSTYNA POMORSKA ve STEPHEN RUDY, 62-94. Cambridge-London: Belknap Press of Harvard University Press, 1987.
- Jakobson, Roman. «Verbal Communication.» *Scientific American*, 1972: 73-80.
- Kroll, Judith F., ve Jill S. Merves. «Lexical Access for Concrete and Abstract Words.» *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 1986: 92-107.
- Lively, Scott E., David B. Pisoni, ve Stephen D. Goldinger. «Spoken Word Recognition.» *Handbook Of Psycholinguistics* içinde, yazar Morton Ann Gernsbacher, 265-301. California: Academic Press, 1994.
- Mutlu, Mustafa. *Karagöz Sanatı ve Sanatçıları*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.
- Olrik, Axel. «Halk Anlatılarının Epik Kuralları.» *Folklor Doğru*, Mayıs-Haziran 1978: 18-28.
- Oral, Ünver. *Canlı Karagöz*. İstanbul: Kitabevi, 2015.
- Sakaoğlu, Saim. *Türk Gölge Oyunu*. Ankara: Akçağ, 2011.
- Sapir, Edward. *Language: An Introduction to the Study of Speech*. New York: Harcourt, Brace, 1921.
- Savin, Harris B. «Word-Frequency Effect and Errors in the Perception of Speech.» *The Journal Of The Acoustical Society Of America Volume 35*, 2, 1962: 200-206.
- Siyavuşgil, Sabri Esat. *Karagöz Psiko-Sosyolojik Bir Deneme*. İstanbul: Maarif Vekaleti, 1941.
- Tietze, Andreas. *The Turkish Shadow Theater and the Puppet Collection of the L. A. Mayer Memorial Foundation*. Berlin: Gebr. Mann Verlag, 1977.